

Stappenplan bij de schoolscan

Versie voortgezet onderwijs¹

1 Het stappenplan als hulpmiddel bij de schoolscan

1.1 De schoolscan binnen het kwaliteitszorgbeleid: aansluiten bij wat scholen al doen

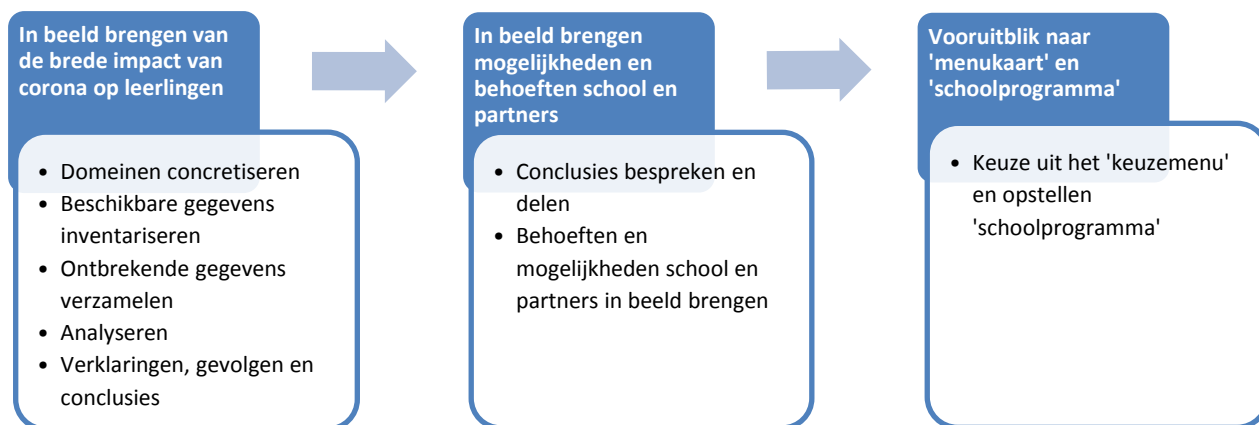
Van alle scholen in het funderend onderwijs wordt verwacht dat zij een 'schoolscan' uitvoeren. Met dit proces krijgen zij zicht op de vertraging, versnelling en ontstane of verergerde problematiek bij leerlingen als gevolg van de coronacrisis. In wezen gaat het erom dat scholen in hun reguliere kwaliteitszorgsystematiek expliciet nadenken over de brede impact van corona op leerlingen, over de mogelijkheden en behoeften van de school en partners, en vooruitblikken op de 'menukaart' met effectieve interventies. In '[De schoolscan voor basis- en voortgezet onderwijs](#)' lichten wij dit uitgebreider toe.

1.2 Doelgroep van dit stappenplan en webinars

Veel scholen en schoolbesturen zijn zelf al bezig om de gevolgen van corona binnen hun eigen kwaliteitszorgsystematiek in beeld te brengen. Voor hen zal dit stappenplan waarschijnlijk weinig nieuws bevatten. Sterker nog, we hebben in dit stappenplan dankbaar gebruik gemaakt van hun expertise, samen met die van toets-, jeugd- en welzijnexperts. Ook voor veel andere scholen zullen veel van de stappen in dit stappenplan zeer herkenbaar zijn omdat ze aansluiten bij fasen in het eigen kwaliteitszorgsysteem.² Zij kunnen dit stappenplan eventueel lezen met oog op mogelijke aanvulling op wat ze al doen, en er voor de rest snel 'door heen lopen'. Tegelijkertijd realiseren we ons dat er ook scholen zijn voor wie de stappen in dit stappenplan wat verder af staan van hetgeen ze doorgaans doen. Met name voor deze laatste groep kan dit stappenplan meerwaarde bieden. In aanvulling op dit stappenplan organiseert het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) enkele webinars waarin dit stappenplan verder wordt toegelicht en deelnemers vragen kunnen stellen.

1.3 Het stappenplan op hoofdlijnen

Het stappenplan bestaat uit acht stappen in drie fasen, die we in afzonderlijke paragrafen beschrijven.

¹ Voor het gespecialiseerd onderwijs is er een [eigen versie van het stappenplan](#), die (op onderdelen) ook informatief is voor het praktijkonderwijs en lwoo-afdelingen.

² Denk bijvoorbeeld aan het volgen van de ontwikkeling van leerlingen en het werken met (jaar)plannen, vakleerplannen en ontwikkelingsperspectiefplannen (OPP's).

Wat weten we al uit onderzoek over de impact van corona op de ontwikkeling van leerlingen?

Impact op cognitieve ontwikkeling:

Uit [onderzoek](#) is al het één en ander bekend over de impact van corona op leerlingen in het voortgezet onderwijs. Onderzoek naar de ontwikkelscores op de referentie- (of ERK-)niveaus laat zien dat leerlingen gemiddeld aan de start van dit schooljaar vertraagd zijn ten opzichte van leerlingen in het jaar daarvoor. In de brugklas geldt dat vooral bij Nederlands Lezen, taalverzorging en rekenen/wiskunde, maar ook in de hogere leerjaren valt die vertraging in ontwikkeling op. In het praktijkonderwijs zijn de verschillen vóór en sinds corona het grootst. Naarmate het niveau toeneemt (vmbo, havo, vwo) nemen die verschillen af. De gemiddelde achterstand uitgedrukt in termen van het aantal weken onderwijs dat 'ingehaald' moeten worden, ligt bijvoorbeeld voor Nederlands Lezen in het vwo gemiddeld op 8 weken tot wel 17 weken gemiddeld in het praktijkonderwijs.

Impact op welbevinden

Uit verschillende onderzoeken (die soms kijken naar verschillende periodes, verschillende leeftijden en verschillende aspecten van welbevinden) komt een relatief divers beeld naar voren over de gevolgen van de coronacrisis op het welbevinden van kinderen en jongeren. Er zijn onderzoeken die een achteruitgang van welbevinden laten zien, terwijl er ook (kleinere) onderzoeken zijn waaruit het beeld ontstaat dat veel kinderen geen grote achteruitgang ondervinden in hun welbevinden. In het geval er sprake is van toenemende problematiek door corona, gaat het relatief vaak om kinderen die al voorafgaand aan de crisis sociaal-emotionele problematiek hadden. Uit onderzoek is bekend dat psychische klachten tijdens en na een crisis doorgaans snel afnemen, zodra het 'gewone leven' weer wordt hervat. Echter is veel onderzoek gebaseerd op korte crises, en niet per se op een langere, sluimerende crisis zoals bij corona.

2 Impact coronacrisis op de ontwikkeling van leerlingen in beeld brengen

De analyse in de schoolscan richt zich op drie domeinen:

- Cognitieve ontwikkeling: in beginsel alle leergebieden.
- Praktijkvorming: hierbij gaat het om de kennis en vaardigheden die leerlingen in de praktijklessen en in de stages verwerven
- Sociaal-emotionele ontwikkeling en welbevinden: hierbij gaat het bijvoorbeeld om impulsbeheersing, omgaan met ruzies, samenwerken, concentratie, motivatie, werkhouding, plannen, sociale veiligheid en zelfvertrouwen.

Stap 1 Ontwikkelingsdomeinen concretiseren

Tijdens deze stap bepaalt u voor elk van de drie domeinen voor welke leer- en ontwikkelgebieden uw school de ontwikkeling van leerlingen in beeld gaat brengen. We realiseren ons dat een brede scan over alle leer- en ontwikkelgebieden in het voorjaar van 2021 voor veel scholen niet haalbaar is. Op afdelingsniveau kan in dat geval een prioritering aangebracht worden in vakken en binnen de sectie kan bekeken worden welke onderwerpen van het vakgebied het belangrijkste zijn, bijvoorbeeld kennis en vaardigheden die voorbereidend zijn op of terugkomen in schoolexamens of centrale examinering. Ook kan er op leerlingniveau rekening gehouden worden met de profielkeuze van leerlingen. Daarnaast zijn er leer- en ontwikkelgebieden die wellicht niet standaard beoordeeld worden via toetsing, maar die in de huidige tijd wel extra van belang zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om welbevinden³ en motivatie.

³ [Welbevinden op school](#) omschrijft mentaal welbevinden als een positieve geestelijke gezondheid, bepaald door optimisme, zelfvertrouwen, geluk, vitaliteit, gevoel van betekenis hebben, eigenwaarde, ervaren van ondersteuning uit de omgeving en het goed weten om te gaan met de eigen emoties.

U kunt de bevindingen van deze eerste stap opnemen in een overzicht van de leer- en ontwikkelgebieden waarvoor u de ontwikkeling van leerlingen in beeld wilt brengen. Dit overzicht is een intern werkdokument voor uw school en wordt gebruikt in de volgende stappen.

Stap 2 Reeds beschikbare gegevens inventariseren

Voor alle leer- en ontwikkelgebieden uit het overzicht van stap 1 kijkt u of u beschikt over gegevens om de ontwikkeling van leerlingen in beeld te brengen. We bedoelen de term 'gegevens' breed (zie ook onderstaand kader); het gaat zeker niet alleen om cijfers en toetsuitslagen, maar ook om bijvoorbeeld gegevens afkomstig uit gesprekken met leerlingen en ouders, observaties, mentorgesprekken en leerlingbesprekingen in het (zorg)team. Een deel van de benodigde gegevens zal al vastgelegd zijn in bestaande systemen, zoals een leerlingvolgsysteem of kwaliteitszorgsysteem.

Voorbeelden van gegevens over cognitieve en niet-cognitieve ontwikkeling en praktijkvorming

Voor de *cognitieve* ontwikkeling van leerlingen geven zowel scores op toetsen uit een leerlingvolgsysteem (bijvoorbeeld toetsen gericht op vaststellen van het niveau van taal en rekenen/wiskunde ten opzichte van de referentieniveaus) als cijfers/beoordelingen van schriftelijke overhoringen, proefwerken, werkstukken e.d. zicht op de ontwikkeling van leerlingen. Met name beoordelingen die specifiek iets over leerdoelen zeggen, zijn daarbij relevant. Daarnaast kunnen meer 'kwalitatieve' gegevens uit gesprekken met leerlingen en ouders inzicht geven over waar de leerling staat.

Bij gegevens over *praktijkvorming* gaat het in de eerste plaats om beoordelingen van praktijkopdrachten, beroepsgerichte lessen of om informatie uit de stageverslagen van leerlingen. Mogelijk is stagelopen (tijdelijk) problematisch vanwege corona. Dat is op zich geen probleem omdat een stage (met uitzondering van leerlingen in een leerwerktraject) geen verplicht onderdeel is (mits ook in PTA aangepast). Als de school daarvoor alternatieven heeft ingezet (speeddaten met bedrijven, virtuele bedrijfsbezoeken, praktijkopdrachten op school combineren met opdrachten voor een bedrijf) leveren de resultaten daarvan ook nuttige informatie.

Gegevens over de *niet-cognitieve* ontwikkeling van leerlingen kunnen bijvoorbeeld afkomstig zijn uit gesprekken met leerlingen en ouders, observaties door docenten en overige experts in en om de school, een volgsysteem voor sociaal-emotionele ontwikkeling, sociale veiligheidsmonitor, leerlingbesprekingen in het zorgteam en eventuele aanvullende afspraken rondom om het volgen leerlingen met een ontwikkelingsperspectiefplan (OPP). Dergelijke 'zachte' gegevens zijn niet in cijfers uit te drukken, maar daarom niet minder waardevol. Idealiter gebruikt u bij deze 'zachte' gegevens meerdere bronnen. Bijvoorbeeld door het welbevinden van de leerlingen te baseren op een inschatting van zowel de docent/mentor als van de leerling en/of de ouder en eventuele zorgprofessionals.

Als u het overzicht uit stap 1 heeft aangevuld met alle bestaande relevante gegevensbronnen, heeft u ook direct zicht op de 'witte vlekken': de leer- en ontwikkelgebieden waarvan u wel zicht wilt hebben op de ontwikkeling van leerlingen, maar waarvoor u nog geen gegevens in huis heeft.

Stap 3 Ontbrekende gegevens verzamelen

Als er 'witte vlekken' zijn, bepaalt u op welke manier u aanvullende gegevens gaat verzamelen. Daarbij kunt u gebruik maken van bestaande werkwijzen, overlegstructuren en contacten van uw school. Denk bijvoorbeeld aan de driehoek school-leerling-ouders. Op basis van gesprekken met leerlingen en/of hun ouders⁴ kunt u een indruk krijgen van onder meer het gevoel van competentie op verschillende leer- en ontwikkelgebieden, het welbevinden van leerlingen en, positieve en negatieve ervaringen tijdens de periode van afstandsonderwijs.

⁴ [Stichting Ouders & Onderwijs](#) ontwikkelt hier op dit moment een gesprekswijzer voor.

Voor scholen die van plan zijn aanvullende gegevens te verzamelen over het welbevinden en de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen kunnen observaties en (mentor-)gesprekken met leerlingen zicht geven op de groep leerlingen die misschien extra ondersteuning nodig heeft.⁵ Op deze specifieke groep leerlingen kunt u extra inzoomen door het gebruik van fijnmazigere diagnose-instrumenten, zelf⁶ of samen met of door partners uit de ondersteuningsstructuur.⁷

Wellicht kunt u bij het verzamelen van aanvullende gegevens ook gebruik maken van de expertise en capaciteit buiten de school, bijvoorbeeld bij (andere scholen van) uw eigen bestuur, ondersteuning vanuit een bestuursbureau, binnen het samenwerkingsverband (bijvoorbeeld een netwerk van zorgondersteuners) of bij partners rondom de school zoals jeugdzorg en GGD.

Aan het einde van deze stap heeft u de gegevens per leer- en ontwikkelgebied die u gaat gebruiken om de ontwikkeling van leerlingen in beeld te brengen.

Stap 4 Analyseren

Deze stap richt zich op het vaststellen van vertragingen in de ontwikkeling op basis van de gegevens die in de eerdere stappen op een rijtje zijn gezet. Dit kan op individueel niveau, maar ook per leerjaar, afdeling (pro, vmbo-bb/kb, vmbo-tl, havo/vwo) en op schoolniveau. Hanteer hiervoor zoveel mogelijk de gebruikelijke werkwijze en laat personen (binnen de school of bijvoorbeeld met hulp op bestuursniveau) de voor hen gebruikelijke analyses doen. Omdat het om een uitzonderlijk jaar gaat is het raadzaam om in de analyse vooral te kijken naar de ontwikkeling van leerlingen ten opzichte van zichzelf (vóór corona). In onderstaand kader geven we als voorbeeld enkele hulpvragen voor het maken van relevante vergelijkingen⁸ om de gegevens te duiden.

Voorbeelden van hulpvragen op drie niveaus

School:

- Welke verschillen ziet u per leer- en ontwikkelgebied voor de gemiddelde ontwikkeling van leerlingen in de periode vóór corona en de periode sinds corona?
- Laten alle leer- en ontwikkelgebieden (ongeveer) hetzelfde beeld zien of zijn er leer- en ontwikkelgebieden die afwijken?

Afdelingen en leerjaren:

- Laten alle afdelingen en leerjaren (ongeveer) hetzelfde beeld zien of zijn er afdelingen en/of leerjaren die afwijken?
- Zijn er specifieke onderdelen van vakken die positief of negatief opvallen?

Leerling:

- Welke leerlingen vallen positief of negatief op wanneer hun eigen ontwikkeling in de periode vóór corona en de periode sinds corona vergeleken wordt?
- Welke leerlingen vallen positief of negatief op in vergelijking met hun klasgenoten?

⁵ Het gaat daarbij bijvoorbeeld om leerlingen waarbij de werkhouding en motivatie sterk verminderd zijn zonder volledig fysiek onderwijs, om leerlingen met een OPP, LWOO -leerlingen, leerlingen in een kwetsbare positie, leerlingen die langdurig 'thuiszitten' (al voorafgaand aan corona of juist uit voorzorg of angst voor corona) of om leerlingen die geen afstandsonderwijs hebben ontvangen, maar (nood)opvang kregen.

⁶ Zie bijvoorbeeld de brochure [Handreiking Signaleren voor het voortgezet onderwijs](#) (Trimbos).

⁷ Zoals schoolpsychologen, jeugdgezondheidszorg, jeugdhulp en het samenwerkingsverband.

⁸ Bij de vergelijking van uitkomsten is enige voorzichtigheid op zijn plaats. Omdat de afnamecondities anders zijn (bijv. minder toezicht op spieken bij toetsing op afstand), zijn verschillen met vorig jaar mogelijk een onderschatting van de daadwerkelijke verschillen. Van belang is ook bij het vergelijken in hoeverre de leerdoelen overeenkomen tussen beide jaren (bijv. sinds corona meer focus in die leerdoelen)

De overzichten die met leerlingvolgsystemen te maken zijn, bieden diverse mogelijkheden om vergelijkingen in beeld te brengen. Voor eventuele vragen of hulp daarbij kunt u bij de aanbieders van deze systemen terecht, of bijvoorbeeld bij een bovenscholse kwaliteitszorgmedewerker.

Op basis van de analyses heeft u aan het einde van deze stap zicht op opvallende zaken in de ontwikkeling van uw leerlingen. Deze hebben betrekking op:

- een schoolbreed overzicht van de leer- en ontwikkelgebieden waar de ontwikkeling van leerlingen relatief gezien het meest vertraagd is;
- een overzicht van afdelingen en/of leerjaren die afwijken van het schoolbrede beeld;
- per afdeling/leerjaar een overzicht van onderdelen van vakken en ontwikkelgebieden die positief of negatief opvallen;
- een overzicht van individuele leerlingen die positief of negatief opvallen.

Stap 5 Mogelijke verklaringen zoeken, gevolgen inschatten en conclusies formuleren

Het is van belang om na te denken over mogelijke verklaringen voor opvallende zaken. Niet als 'wetenschappelijke' oefening, maar om te bepalen waar u de aangrijpingspunten bij het wegwerken van vertragingen kunt zoeken. Het maakt bijvoorbeeld uit of vertragingen (beperkte leergroei dan voorheen) veroorzaakt zijn doordat de stof (inclusief uitleg praktische vaardigheden) nog niet is aangeboden of praktijkvorming en stages niet zijn doorgegaan, of dat leerlingen zich de aangeboden stof (inclusief praktische vaardigheden) niet goed hebben eigen gemaakt of dat bij leerlingen de stof (inclusief praktische vaardigheden) is weggezakt. Ook schat u in of cognitieve achterstanden of achterstand in praktische vaardigheden pas kunnen worden ingelopen als eerst de motivatie op peil wordt gebracht, en of sommige sociaal-emotionele problemen zich 'vanzelf' oplossen als er weer structuur in de klas zit en er weer geleerd wordt. De periode sinds de gedeeltelijke herinvoering van fysiek onderwijs begin februari biedt hiervoor mogelijk informatie.

Aan het eind van deze fase heeft u een beeld van de vertragingen en versnellingen inclusief een eigen inschatting van de oorzaken en gevolgen. Op basis hiervan kunt u conclusies trekken over welke achterstanden op welk niveau om actie vragen. Deze conclusies kun u kernachtig beschrijven in een zelfgekozen of met andere scholen (bijvoorbeeld in uw bestuur) afgesproken 'format', bijvoorbeeld aansluitend op formats in uw reguliere kwaliteitszorg.

3 Behoeften en mogelijkheden van de school en partners in beeld brengen

Het tegengaan van de gevolgen van de coronacrisis vraagt veel van scholen, in een fase waarin het op de scholen nog lang niet 'bij het oude' is. Afhankelijk van de gehanteerde kwaliteitszorgsystematiek (en bovenscholse ondersteuning) is de analyse en planvorming zelf al een extra belasting, nog los van de uitvoering die de komende jaren volgt. Naast het in beeld brengen van de ontwikkeling van uw leerlingen heeft u daarom in de analyse ook oog voor de belastbaarheid van het team en zijn behoeften.

Stap 6 Conclusies bespreken en delen

De eerste stap in deze fase is het bespreken van de conclusies uit de schoolscan. We adviseren de conclusies te delen of bespreken met:

- Het team: de conclusies kunnen in dit gesprek worden gebruikt om te prioriteren waarmee de school aan de slag gaat. Relevant daarbij is een onderscheid tussen niveau van de leerling, klas, afdeling en school.
- De medezeggenschapsraad (die uiteindelijk moet instemmen met het schoolprogramma) voor het bespreken van de algemene conclusies.
- Ouders voor zover dit betrekking heeft op een specifieke aanpak voor hun kind.

- Zorgpartners om de school waaronder het samenwerkingsverband, zowel voor algemene afstemming als met betrekking tot specifieke leerlingen.
- Gemeente en het schoolbestuur zodat een gedeeld beeld ontstaat van de overlap van uitkomsten van verschillende scholen.

Stap 7 In beeld brengen behoeften en mogelijkheden van de school en partners

Vervolgens bekijkt u wat de conclusies vragen van het personeel⁹ en maakt u inzichtelijk op welke punten aanvullende expertise en extra capaciteit nodig is. We adviseren hierbij een brede blik te hanteren en ook te kijken naar hulp van buiten de school. Denk hierbij aan zaken die bovenschools aangepakt kunnen worden, en aan de hulp van externe (keten)partners en ondersteuners, zoals jeugdgezondheidszorg, jeugdhulp, wijkteams, leerplicht, jongerenwerk, en het samenwerkingsverband.

Aan het eind van deze fase heeft u het beeld van de achterstanden/vertragingen en versnellingen geprioriteerd tot een voor uw team (met hulp) te behappen geheel en is duidelijk waar extra hulp van buiten (nodig) is.

4 Vooruitblik naar 'menukaart' en 'schoolprogramma'

Hier onder geven we een korte vooruitblik naar de 'menukaart'. Over deze menukaart en het keuzeproces wordt u binnenkort apart geïnformeerd.

Stap 8 Kiezen uit de 'menukaart' en 'schoolprogramma' opstellen

In deze stap combineert u de conclusies over de ontwikkeling van leerlingen en de mogelijkheden en belastbaarheid van het team en partners en kiest u passende interventies. Daarvoor maakt u gebruik van de 'menukaart' van interventies op de website van het Nationaal Programma Onderwijs. In deze 'menukaart' wordt uiteengezet welke interventies onder welke voorwaarden aannemelijk of bewezen effectief kunnen zijn. Uiteraard is het hierbij zaak om ook aandacht te besteden aan de vraag wat er hiervoor vanuit school extra nodig is, wat partners¹⁰ en het schoolbestuur kunnen betekenen of wat gezamenlijk gedaan kan worden.

Om de administratieve last te beperken is het handig om het opstellen van het schoolprogramma zo veel mogelijk te laten meelopen in de bestaande planningscyclus.

- Op schoolniveau gaat het dan om het schoolplan,
- per afdeling/leerjaar kan het gaan om de leerstofplanning, het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) en/of de vakleerplannen,
- op leerlingniveau gaat het om het ontwikkelingsperspectief en
- op het niveau van het samenwerkingsverband om het ondersteuningsplan.

Aan scholen wordt gevraagd om bij de start van het nieuwe schooljaar 2021/2022 een aantal vragen over de scan en het schoolprogramma te beantwoorden. Aan het einde van ieder jaar wordt van schoolbesturen verwacht dat zij via het jaarverslag verantwoording afleggen over de uitvoering en resultaten van het schoolprogramma en de besteding van de middelen.

⁹ In termen van vakmanschap zoals differentiatievaardigheden, maar ook belastbaarheid en inzetbaarheid om te voorkomen dat het team niet (nu of in de komende jaren) 'omvalt'.

¹⁰ Zoals jeugdgezondheidszorg, jeugdhulp, wijkteams, leerplicht, jongerenwerk, en het samenwerkingsverband.